

TEJ MODLITWY NAUCZYŁ NAS JEZUS CHRYSZTUS

Słowa kluczowe: Ojciec nasz, Jezus Chrystus, modlitwa, Kościół, wiara, Ewangelia

Keywords: Our Father, Jesus Christ, Prayer, Church, Faith, Gospel

Schlüsselwörter: Vaterunser, Jesus Christus, Gebet, Kirche, Glaube, Evangelium

Jezus zapytany przez swoich uczniów o to, w jaki sposób powinni się modlić, podaje im w odpowiedzi słowa, które bardzo dobrze znamy: „Ojciec nasz, który jesteś w niebie, niech się święci imię Twoje! Niech przyjdzie królestwo Twoje; niech Twoja wola spełnia się na ziemi, tak jak i w niebie. Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj; i przebacz nam nasze winy, jak i my przebaczymy tym, którzy przeciw nam zawinili; i nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie, ale nas zachowaj od złego!” (Mt 6,9-13; por. Łk 11,2-4). To najcenniejsza modlitwa, jaką mamy, ponieważ w odpowiedzi na prośbę uczniów nauczył jej nas sam Jezus: „Kiedy się modlicie mówcie” (Łk 11,2; por. Mt 6,8). Nie może to więc być dla kogoś, kto nazywa się chrześcijaninem, po prostu jedna z wielu modlitw, ponieważ to słowa Bożego Syna, który stał się człowiekiem po to, żebyśmy my mogli stać się dziećmi Bożymi (por. J 1,12; Rz 8,14-17; 1 J 3,1-3). W tych kontekstach można pytać: Czy Jezus w czasie swego ziemskiego pielgrzymowania nauczał o tej modlitwie, czy pogłębiał i wyjaśniał jej treści? Czy nauczanie Nowego Testamentu oraz współczesnego Kościoła, a zwłaszcza papieży, także wniosło wkład w pogłębienie zrozumienia tej modlitwy? W tekście *Modlitwy Pańskiej* można dostrzec kilka płaszczyzn, warstwy czy też ukierunkowania. W niniejszym artykule wskazane zostaną cztery z nich.

1. MODLITWA O TYM, KIM JEST BÓG

Modlitwa Pańska, nazywana też *Ojciec nasz* (Mt 6,9; Łk 11,2), to nie tylko błaganie, ale także podane w pigułce zasady życia wiary, która rodzi się w człowieku bez jego zasług, mocą Bożą, za sprawą Ducha Świętego (por. Dz 5,11; Rz 3,27;

* Bp prof. dr hab. Andrzej F. Dziuba – Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3845-5364>, e-mail: senior@lo-wicka.eu.

1 Kor 12,3; Ef 2,8-9; 2 Tes 2,13)¹. Dlatego papież Franciszek jednoznacznie wskazuje: „Przybranie za dzieci, jakie Ojciec ofiaruje bezinteresownie oraz inicjatywa daru Jego łaski (por. Ef 2,8-9; 1 Kor 4,7) są warunkiem i stwarzają możliwość tego stałego uświęcenia, które podoba się Bogu i przynosi Mu chwałę. Chodzi o to, byśmy pozwolili przemieniać się w Chrystusa dla stopniowego życia «według Ducha» (Rz 8,5)»². Natomiast Benedykt XVI stwierdza, że „także i dary Ducha Świętego są dane dla budowania Ciała Chrystusa (por. 1 Kor 12,12-31; Ef 4,11-16; Kol 1,24) oraz dla dawania większego, ewangelicznego świadectwa w świecie»³. Jest to zatem swoiste środowisko łaski ku powstaniu i rozwojowi życia Bożego.

Duch Święty jest obecny w modlitwie i nadaje ludzkiej czynności modlenia się boski wymiar. Za Jego sprawą modlitwa staje się coraz dojrzalszym wyrazem chrzcielonego „nowego człowieka” (por. 2 Kor 5,17; Ga 6,15; Kol 3,10), który przez nią coraz pełniej uczestniczy w życiu Boga⁴. Ktoś mógłby jednak słusznie powiedzieć, że przeciw najcenniejszą formą modlitwy, świadczącą jednocześnie o głębokiej relacji z Bogiem, jest ta, którą kierujemy do Pana własnymi słowami, tak jak nam dyktuje serce. Serce rozpala się na głos Chrystusa (por. Łk 24,32); Duch Syna, który przebywa w sercu człowieka (por. 2 Kor 1,22; Ef 3,17), objawia człowiekowi miłość Boga (por. Rz 5,5) i każe mu wołać: „Abba, Ojcze!” (Ga 4,6)⁵. Benedykt XVI wyjaśnia: „To miłość objawiona i urzeczywistniona przez Chrystusa (por. J 13,1) oraz «rozlana w sercach naszych przez Ducha Świętego» (Rz 5,5)»⁶.

Franciszek, analizując cnotę wiary, przypomina: „W centrum wiary jest wyznanie Jezusa, Syna Bożego, zrodzonego z Niewiasty, wprowadzającego nas, przez dar Ducha

¹ Por. Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, Città del Vaticano 2013, nr 19.

² Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, Città del Vaticano 2013, nr 162. Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Città del Vaticano 1993, nr 45; Jan Paweł II, *Encyklika „Dominum et Vivificantem”*, Città del Vaticano 1986, nr 32–33, 36, 39; H.U. von Balthasar, *Spiritus Creator. Saggi teologici*, t. 3, Brescia 1972, s. 142–147; R. Temblay, *Voi, luce del mondo... La vita morale dei cristiani: Dio fra gli uomini*, Bologna 2004, s. 97–116.

³ Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Città del Vaticano 2007, nr 17. Por. KKK 814; B. Härnig, *Liberi e fedeli in Cristo. Teologia morale per laici*, t. 1, Roma 1980, s. 316–321; U. Vanni, *La coscienza: una novità antropologico-teologica di Paolo?* w: *Atti del III Simposio di Tarso su s. Paolo apostolo*, red. L. Padovese, Roma 1995, s. 11–16

⁴ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Dominum et Vivificantem”*, nr 65; Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, nr 21; R. Penna, *L'apostolo Paolo. Studi di esegesi e teologia*, Cinisello Balsamo 1991, s. 652–670; H.U. von Balthasar, *Spiritus Creator*, t. 3, s. 143–148; R. Tremblay, „Ma io vi dico...”. *L'agire eccellente, specifico della morale cristiana*, Bologna 2005, s. 96–102; S. Légasse, *L'Épître de Paul aux Galates*, Paris 2000, s. 476–484.

⁵ Por. Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, Città del Vaticano 2024, nr 73; Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Pastores dabo vobis”*, Città del Vaticano 1992, nr 47; Franciszek, *Adhortacja apostolska „Christus vivit”*, Città del Vaticano 2019, nr 132; C. Spicq, *Théologie morale du Nouveau Testament*, t. 1, Paris 1965, s. 226–231; A. Spadaro, *Od Benedykta XVI do Franciszka. Kronika z przelomu pontyfikatów*, tłum. P. Borkowski, Warszawa 2014, s. 37, 43; D. Mongillo, *L'esistenza cristiana: conversione e peccato*, w: *Corso di Morale*, red. T. Goffi, G. Piana, t. 1: *Vita nuova in Cristo. Morale fondamentale e generale*, Brescia 1989, s. 511–517.

⁶ Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Città del Vaticano 2009, nr 5. Por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Christus vivit”*, nr 118; Franciszek, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja. Dokument końcowy XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów*, Città del Vaticano 2024, nr 12, 84.

Świętego, w przybrane synostwo (por. Ga 4,4-6)⁷. Zatem autentyczna modlitwa jest żywym i osobowym spotkaniem z Ojcem przez jednorodzonego Syna pod działaniem Ducha Świętego; dialogiem włączonym w synowską rozmowę, jaką Jezus prowadzi z Ojcem. Dlatego Jezus wobec jurydycznych faryzeuszów postawi zarzut: „Ten lud czci Mnie wargami, lecz sercem swym daleko jest ode Mnie” (Mt 15,8; por. Iz 29,13). Tymczasem wargi i serce człowieka powinny wyznawać imię Boże (por. Ps 51,17; Iz 6,5; 57,19; Hbr 13,15) i je ogłaszać (por. 1 Kor 14,21)⁸.

Serce jest wnętrzem człowieka w przeciwieństwie do oblicza lub warg (por. Mk 7,6; 2 Kor 5,12; 1 Tes 2,17; 1 P 3,4). Więc można nawet pytać: po co wyuczone na pamięć słowa, które czasami może powtarzane są bezwiednie, bez zastanowienia, wręcz automatycznie? Nie ma przecież w tych słowach żadnej magicznej mocy, nie są one też żadną cudowną formułą, której powtarzanie zapewniałoby przychyłność niebios, życzliwość ludzi i dostatek. Jednak dopiero dzięki czynnej miłości wiara staje się także czynna i wydaje owoce miłości (por. Rz 3,21-26; 10,6; Ga 3,16). *Ojczy nasz* to przede wszystkim ujęte w zwięzłej formie podstawy budowania więzi z Bogiem, dające życie i prowadzące do zbawienia, z naciskiem na dziękczynienie (por. Flp 4,6; 1 Tm 2,1).

Dlatego, jak przypomina Jan Paweł II, „życie moralne ma charakter głęboko «teleologiczny», ponieważ polega na świadomym przyporządkowaniu ludzkich czynów Bogu – najwyższemu dobru i ostatecznemu celowi (telos) człowieka”⁹. W innym miejscu jeszcze dalej wyjaśnia: „Właśnie człowiek, istota obdarzona duszą, dąży do celu, który pozostaje transcendentny wobec zmiennych warunków jego egzystencji”¹⁰. Dlatego ze względu na sytuację eschatologiczną, wyznaczającą nową relację między Bogiem a ludźmi – relację dzieci do Ojca – modlący się jest pewien tego, że będzie wysłuchany (por. Mt 7,7; Mk 11,23-24; J 14,13; 15,16; 16,23-26), gdyż może się modlić słowami samego Jezusa, wołając z ufnością: „Abba” (por. Łk 14,36; Mk 11,2; Rz 8,15; Ga 4,6)¹¹.

Inwokacja „Ojczy”. To jest słowo, które otwiera *Modlitwę Pańską* i jednocześnie jakby „ustawia” ją we właściwym kierunku. Nie jest to ojcostwo jurydyczne typu rzymskiego *paterfamilias*; jest ono pełne prawdziwej serdeczności i ciepła relacyjnego, i to w sensie zwrotnym (por. Oz 11,1-9). Dlatego pisząc o sercu, Franciszek wskazuje, że starotestamentalny „prorok Ozeasz przybywa, Aby mówić o sercu Boga: «Pociągnąłem ich ludzkimi więzami, a były to więzy miłości» (Oz 11,4). Z powodu

⁷ Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, nr 59; por. DWR 9–10; J. Ratzinger – Benedykt XVI, *Chrześcijańskie braterstwo*, Kraków 2007, s. 53–55.

⁸ Por. F.X. Durrwell, *Lo Spirito Santo alla luce del mistero pasquale*, Roma 1985, s. 51–58; A. Weiser, *I salmi. Parte prima: Ps 1-60*, Brescia 1984, s. 419–426; H.W. Attridge, *La Lettera agli Ebrei*, Città del Vaticano 1999, s. 415–419.

⁹ Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, nr 73; por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Gaudete et exsultate”*, Città del Vaticano 2018, nr 114; R. Tremblay, *L’„innalzamento” del Figlio, fulcro della vita morale*, Roma 2001, s. 19–27.

¹⁰ Jan Paweł II, *Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1988*, Città del Vaticano 1987, nr 1. Por. P. Jaskóła, *Josepha Ratzingera nauka o śmierci i życiu wiecznym*, w: *Wokół osoby i myśli Benedykta XVI. Wykłady otwarte zorganizowane w okresie Wielkiego Postu 2006*, red. K. Glombik, Opole 2006, s. 57–70.

¹¹ Por. J. Ratzinger – Benedykt XVI, *Chrześcijańskie braterstwo*, s. 54–56; J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włodkowska, Kraków 2006, s. 139–143.

tej samej wzgardzonej miłości mógł on powiedzieć: «Moje serce na to się wzdryga i rozpala się moje wnętrze» (Oz 11,8). Ale zawsze zwycięża miłosierdzie (por. Oz 11,9), które osiągnie swój najwyższy wyraz w Chrystusie, ostatecznym słowie miłości¹². To Boża pedagogia naznaczona słowami miłości. Świętość Boża objawia się poprzez przebaczące ojcowskie miłosierdzie.

Wobec ludzi bojaźliwych Jezus często ukazuje całą rozległość i głębię Bożego ojcostwa, mającego za przedmiot bezwzględnie wszystkich, nawet grzeszników (por. Mt 5,45; 6,32; Łk 15,1-32). Dlatego Franciszek przypomina: „Bóg daje darmo, do tego stopnia, że pomaga nawet tym, którzy nie są wierni, i «sprawia, że słońce Jego wschodzi nad złymi i nad dobrymi» (Mt 5,45)”¹³. Stąd w innym miejscu encykliki *Fratelli tutti* przypomniano: „Dlatego też pojawia się żądanie: «Bądźcie miłosierni, jak Ojciec wasz jest miłosierny» (Łk 6,36)”¹⁴. Wszyscy jesteśmy synami tego samego Ojca, który jest w niebie, i winniśmy naśladować Go w Jego miłosierdziu nad wszystkimi ludźmi.

Jezus chętnie nazywał Boga „swym Ojcem (abba)” (por. Mt 7,21; Mk 14,36; Łk 2,49). Zatem każdy człowiek ma wołać do Boga, jak Jego dziecko: „Abba, Ojcze!” (Rz 8,15). W tajemnicy chrztu świętego wszyscy wierzący – zarówno synowie, jak i córki – stają się dziećmi Bożymi, obdarzonymi tą samą godnością i powołaniem do życia w bliskości z Ojcem (por. Łk 11,2; J 1,12; Rz 8,15.29; Ga 4,6; 1 J 3,1)¹⁵. Nie przychodzimy do Niego, jak poddani do króla, ale jak dziecko do kochającego i pełnego dobroci Ojca. W takiej relacji jest zaufanie, jest śmiałość, jest w niej przestrzeń do tego, żeby być w pełni sobą, także w swoich słabościach, żeby nie udawać kogoś, kim się nie jest, lecz czuć się kochanym bezwarunkowo, a dzięki temu wiedzieć, że jest się bezpiecznym oraz darzonym Bożym pokojem (por. Mk 10,15; Mt 7,11; 10,21; Ef 6,4; Kol 3,21).

Dobrą i ufną modlitwę winny cechować pokora, szczerłość oraz wytrwałość, a przede wszystkim wiara, nadzieja i miłość oraz dobra wola¹⁶. Należy w mocach Ducha Świętego czuć się dzieckiem Boga (por. Mk 14,36; Rz 8,15; Ga 4,6; 2 Kor 6,18). To słowo jednocześnie kieruje myśli do ziemskich ojców, z którymi możemy mieć różne doświadczenia, niekoniecznie pozytywne (por. Wj 20,12; Pwt 5,16; Ef 6,4;

¹² Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, nr 100. Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, Città del Vaticano 2005, nr 10; Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, nr 192; Franciszek, *Adhortacja apostolska „Christus vivit”*, nr 113; Franciszek, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, Città del Vaticano 2016, nr 28; W. Kasper, *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, Warszawa 2015, s. 55–62.

¹³ Franciszek, *Encyklika „Fratelli tutti”*, Città del Vaticano 2020, nr 140. Por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, nr 172; R. Schnackenburg, *Il messaggio morale del Nuovo Testamento*, t. 1, Brescia 1989, s. 51–58; V. Höhle, *Philosophical Reflections on „Fratelli Tutti”*, w: *The Proceedings of the Webinar on „Fratelli tutti”*, red. P. Donati, R. Minnerath, M. Sánchez Sorondo, S. Zamagni, Città del Vaticano 2021, s. 21–22.

¹⁴ Franciszek, *Encyklika „Fratelli tutti”*, nr 60.

¹⁵ Por. R. Brown, *Le lettere di Giovanni*, Assisi 1986, s. 579–589; R. Schnackenburg, *Die Johannesbriefe*, Freiburg–Basel–Wien 1984, s. 165–169; B. Testa, *I sacramenti della Chiesa*, Milano 2001, s. 174–179; M. Bordoni, *La cristologia nell’orizzonte dello Spirito*, Brescia 1995, s. 58–64; G. Greshake, *Il Dio unitrino. Teologia trinitaria*, Brescia 2000, s. 285–289.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*, Città del Vaticano 1980, nr 15.

Hbr 12,7)¹⁷. Franciszek jednak z naciskiem przypomina: „Biblia nas wzywa: «Słuchaj ojca, który cię zrodził, i nie gardź swą matką, bo jest staruszką» (Prz 23,22). Przykazanie czczenia ojca i matki «jest to pierwsze przykazanie z obietnicą» (Ef 6,2; por. Wj 20,12; Pwt 5,16; Kpł 19,3), a obietnica brzmi: «aby ci było dobrze i abys długo żył na ziemi» (Ef 6,3)”¹⁸. Naiwnie liczyć tylko na szczęście w tym życiu apostoł nie pozwala (por. 1 Kor 15,19), spokojnie czeka na eschatologiczne (por. 1 Tm 4,8).

Kiedy jednak zwracamy się do Boga, mówiąc do Niego Ojcze, mamy widzieć w Nim wszystko najlepsze, co w tym słowie się kryje, a zarazem też to, za czym człowiek tęskni, zwłaszcza jeśli nie otrzymał tego od swoich ziemskich ojców (por. J 13,33; Ga 4,19; 1 J 4,4). Zresztą sam Chrystus odpowiada: to „wasz Ojciec” (por. Mt 5,16; Mk 11,25-26; J 20,17), to jeszcze bardziej Ktoś pełen ojcowskiej miłości do swoich dzieci. Gdyby prześledzić teksty liturgiczne i formuły sakramentalne, zwłaszcza dokumentów inicjacji chrześcijańskiej, to można łatwo zauważyć, że przesiąknięte są one duchem Bożego dzieciństwa – może czasem są na pozór oficjalne i niekiedy zrytualizowane, ale jednocześnie pełne zaufania do dobroci Tego, który pozwala stanąć do modlitwy i doświadczyć Jego miłosierdzia¹⁹.

2. MODLITWA O TYM, CZYM JEST KOŚCIÓŁ

Kolejnym słowem, przy którym warto jeszcze się zatrzymać, jest zaimek osobowy nasz (Mt 6,9; Łk 11,2). W pierwszym odruchu można przejść nad nim bez zastanowienia, ale z drugiej strony może warto uwierzyć, że jest ono dużo ważniejsze, niż się wydaje. Do Ojca nigdy nie wołamy w pojedynkę, nigdy nie stajemy przed Nim sami, lecz zawsze jako my, czyli jako Kościół, jako pielgrzymujący Lud Boży Nowego Przymierza. Kościół ma własne oblicze i to jako rzeczywistość z tego świata, choć w swej egzystencji rzeczywistość owa zależy jedynie od Boga, który nie przestaje obdarzać jej życiem i miłością ojcowską (por. Ef 3,10; 5,23-25.27.29.32; Kol 1,18.24)²⁰.

Kościół jednak nie identyfikuje się wprost z żadną władzą ziemską ani królestwem Bożym (por. Mt 18,18; 1 Kor 11,26; Ef 5,27; Ap 21,3.5). Kościół pielgrzymuje i żyje pośród ludzkości i stąd treścią jego modlitwy są, jak zwrócił uwagę Jan Paweł II, „radość i nadzieja a zarazem smutek i trwoga ludzi współczesnych”²¹. Czasem można spotkać się z tendencjami do ograniczania wiary jedynie do sfery prywatnej, by – jak

¹⁷ Por. Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, nr 46.

¹⁸ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Christus vivit”*, nr 189; por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, nr 17; H.U. von Balthasar, *Gloria*, 6: *Antico patto*, Milano 1980, s. 153–158.

¹⁹ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*, nr 15; *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1994; J. Bergoglio – Franciszek, *Zepsucie i grzech*, Kraków 2013, s. 50–58; *Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2019.

²⁰ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 13; R. Tremblay, *Radicati e fondati nel Figlio. Contributi per una morale di tipo filiale*, Roma 1997, s. 34–42; H.U. von Balthasar, *Teodramatyka*, 2: *Osoby dramatu*, cz. 1, *Człowiek w Bogu*, Kraków 2006, s. 244–258; M. Hengle, *Il Figlio di Dio. L'origine della cristologia e la storia della religione giudeo-ellenistica*, Brescia 1984, s. 117–128.

²¹ Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1995, s. 36.

mówi sama Ewangelia – zostać tylko w swojej izdebce i tam praktykować wyznawaną religię (por. Mt 6,5-6). Niektórzy chrześcijanie niestety dali się do tego przekonać, tracąc misyjny zapał i poczucie wspólnoty²². Chrystus jednak nie potępia modlitwy zbiorowej ani wszelkiego kultu publicznego, przedkładając nad nie pobożność prywatną. Natomiast chodzi o postawę duchową, która ma się wyrażać w wyłącznej trosce o chwałę Bożą.

Ojciec jest „nasz”, więc oprócz tego, że każde z nas jest Jego dzieckiem, to jeszcze mamy siostry i braci, którzy – podobnie jak my – są stworzeni na Jego obraz i podobieństwo (por. Rdz 1,26-27; 9,6)²³. Jak przypominał Benedykt XVI, „z tego wypływa nienaruszalna godność osoby ludzkiej, jak również transcendentna wartość naturalnych norm moralnych”²⁴. Chrześcijaństwo jest religią wspólnotową, ochrzczeni jako „nowe stworzenie” tworzą Mistyczne Ciało Chrystusa, trwając na wspólnej modlitwie (por. Ef 2,22; 1 P 2,9). Podobną myśl już wcześniej wyraził Jan Paweł II: „Stała obecność Chrystusa przy człowieku każdej epoki urzeczywistnia się w Jego ciele, którym jest Kościół. Dlatego Chrystus obiecał swoim uczniom Ducha Świętego, który miał im «przypomnieć» i wyjaśnić Jego przykazania (por. J 14,26), i stać się źródłem nowego życia w świecie (por. J 3,5-8; Rz 8,1-13)”²⁵. Ważne jest tutaj wskazanie na twórczą obecność Parakleta.

Benedykt XVI wskazywał, że „Duch Święty poucza uczniów o wszystkim i przypomina im wszystko, co Chrystus im powiedział (por. J 14,26), ponieważ to On, jako Duch Prawdy (por. J 15,26), ma doprowadzić uczniów do całej prawdy (por. J 16,13)”²⁶. Posłanie Parakleta od Ojca (por. J 15,25) wskazuje na misję Ducha Świętego wobec świata. To Duch Boży po wniebowstąpieniu Jezusa dopomoże uczniom świadczyć o Ewangelii. Jego interwencje będą odgrywały zasadniczą rolę w procesach nadprzyrodzonego owocowania w eklezjalnych dziełach ewangelizacyjnych. Zatem Duch Święty wspierał (por. J 14,16-17.26) nie tylko Kolegium Dwunastu, lecz także cały Kościół, do którego posłannictwa należy wyjaśnianie nauki Chrystusa pod Jego kierunkiem²⁷.

W tym nieustannym dziele modlitwa spełnia funkcję jednoczącą, zespala ludzi ze sobą, a także ma rangę świadectwa. Można nawet mówić o solidarności w modlitwie²⁸. Każdy spośród wiernych jest częścią organizmu Chrystusa (por. 1 Kor 6,15), Ciała Chrystusa, które składa się z Żydów i pogan (por. Ef 1,22-23; 4,4; Kol 2,17-19;

²² Por. Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”*, w: tegoż, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, nr 22.

²³ Por. E.M. Curtis, *Imago of God*, w: *The Anchor bible Dictionary*, t. 3, New York 1992, s. 389–391; L.F. Ladaria, *Antropologia teologica*, Roma–Casale Monferrato 1986, s. 15–96; G. Colzani, *Antropologia teologica. L'uomo: paradosso e mistero*, Bologna 1997, s. 64–69.

²⁴ Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, nr 45.

²⁵ Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, nr 25; por. S. De Guidi, *Per una teologia morale fondamentale sistemática secondo la storia della salvezza*, w: *Corso di Morale*, red. T. Goffi, G. Piana, t. 1: *Vita nuova in Cristo. Morale fondamentale e generale*, Brescia 1989, s. 317–323; K. Demmer, *Fondamenti di etica teologica*, Assisi 2004, s. 28–36.

²⁶ Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, nr 12.

²⁷ Por. T. Goffi, *Vita virtuosa secondo lo Spirito*, w: *Corso di Morale*, red. T. Goffi, G. Piana, t. 1: *Vita nuova in Cristo. Morale fondamentale e generale*, Brescia 1989, s. 582–590.

²⁸ Por. Jan Paweł II, *Solidarność to brzemień niesione razem, we wspólnocie. Homilia podczas Mszy św. dla świata pracy. Gdańsk-Zaspa (12.06.1987)*, „L'Osservatore Romano” 8(1987), nr 5 bis,

3,15). Im bardziej Kościół wzrasta, tym silniejszym jest wyrazem Chrystusa (por. Ef 4,12.16)²⁹. Zawsze należy pamiętać o szczególnych związkach tej społeczności z Bogiem Ojcem (por. 1 Kor 1,2; 11,16.22; 2 Kor 1,1; Ga 1,13; 1 Tes 2,14) albo z Jezusem Chrystusem (por. Rz 16,16; Ga 1,22). Przecież, jak uroczyście wskazywał Jan Paweł II, „Aby umożliwić ludziom to «spotkanie» z Chrystusem, Bóg dał im swój Kościół. Istotnie «Kościół temu jednemu pragnie służyć, ażeby każdy człowiek mógł odnaleźć Chrystusa, aby Chrystus mógł w każdym iść przez życie»³⁰.

Jedność, którą jako ludzkość próbujemy budować tu na ziemi (z lepszym lub częściej gorszym skutkiem), ma być przedsmakiem zjednoczenia wszystkich w Bogu w królestwie zbawionych (por. Ef 4,1-6). Na to właśnie zwracają uwagę szczególnie słowa określające Ojca: „który jesteś w niebie” (Mt 6,9), co m.in. podkreśla dostojność i najwyższą godność Ojca. Bóg jako Ojciec niebieski zasiada na niebiosach, a ziemię mają w swym posiadaniu ludzie (por. Rdz 1,28-30; Ps 2,4; Mt 5,34; Dz 7,49). W tym sensie rozróżnienie niebo – ziemia wyraża różnicę pomiędzy Bogiem i człowiekiem i ukazuje transcendencję Boga³¹.

Oto człowiek staje przed Ojcem, który jest ponad tym światem jako jego Stwórca i Pan wszystkiego, co istnieje, jako Ten, który daje życie i je nieustannie podtrzymuje (por. Rdz 1,1–2,4). Dlatego w proroczej encyklice *Evangelium vitae* Jan Paweł II pisze: „Życie człowieka pochodzi od Boga, jest Jego darem, Jego obrazem, tchnieniem. Dlatego Bóg jest jedynym Panem tego życia; człowiek nie może nim rozporządzać”³². Zatem zabójstwo jest określone mianem grzechu śmiertelnego, wołającego o pomstę do nieba³³. Jest to czyn, który – według *Katechizmu Kościoła Katolickiego* – „z siebie i w sobie, niezależnie od okoliczności i intencji, jest zawsze bezwzględnie niedozwolony”³⁴.

Bóg jest Panem wszystkich, jest obecny dla wszystkich; jest niebiosami, a nawet niebiosami niebios, choć nic nie może Go objąć (por. 1 Krl 8,13.17), jest „Ojcem niebios”, czuwającym nad wszystkimi swoimi dziećmi, które z miłości stworzył (por. Mt 6,26.32). Wzmianka o niebie ma też w człowieku zrodzić tęsknotę, która nie powinna nigdy dać spokoju – tęsknotę za wiecznością, za życiem bez końca z naszym Ojcem. Niebo jest także jednym z określeń Boga (por. Mt 5,10; J 3,27; Łk 10,20; Mk 11,30). Wznosić oczy ku niebu – to wznosić je do Boga (por. Mt 14,19; Mk 7,34; Łk 18,13; J 17,1; Dz 7,55).

nr 7; B. Gacka, *Naczenie osoby w teologii Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, Warszawa 2010, s. 10–12, 66–67.

²⁹ Por. Franciszek, *Ku Kościołowi synodalnemu*, nr 142; Kongregacja Nauki Wiary, *Deklaracja „Dominus Iesus”*, Città del Vaticano 2000, nr 5; J. Alfaro, *Riflessioni sull'escatologia del Vaticano II*, w: *Vaticano II. Bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962–1987)*, red. R. Latourelle, Assisi 1987, s. 1049–1060.

³⁰ Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, nr 7; por. Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, nr 77; Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”*, Città del Vaticano 1979, nr 13; Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 10; J. Ratzinger, *Kościół – Ekumenizm – Polityka*, red. i tłum. L. Balter, Poznań–Warszawa 1990, s. 189–194.

³¹ Por. G. Piana, *In novità di vita*, t. 1: *Morale fondamentale e generale*, Assisi 2021, s. 26–32.

³² Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, Città del Vaticano 1995, nr 39; por. Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, nr 52–53, 57, 62, 65.

³³ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, nr 9.

³⁴ KKK 1756.

Niektórzy traktują niebo jako psychologiczny wybieg chrześcijan, przesuwających rekompensatę za doznane cierpienie w przyszłość, którą można by określić jako „wieczne nigdy”. Tam jednak wstępuje sam Jezus po spełnieniu paschalnego misterium zbawienia (por. Dz 1,11; Ef 4,10; 1 Tes 1,10; Hbr 7,26)³⁵. Jezus Chrystus odbędzie jako pierwszy drogę ku niebu (por. Hbr 2,10), zmartwychwstając jako „pierwszy spośród tych, co pomarli” (1 Kor 15,20). To On zapoczątkował proces zmartwychwstania. Posiadając tę samą naturę, co my wszyscy, ludzką naturę, zmartwychwstając, „zmartwychwskrzesił” ciała ludzkie. I tu już rozpoczyna działać zasada naszej solidarności, czyli szczególnych związków z Chrystusem.

Kiedy jednak jako osoby wierzące nazywamy naszego Ojca niebieskim, to czynimy to z nadzieją, że niebo jest realną rzeczywistością, a nie bajką: „W domu Ojca mego jest mieszkań wiele” (J 14,2), tam zasiądą też kiedyś wierni (por. Ef 2,6; Kol 2,12; 3,1-4). Będzie to miejsce chwały w przeciwieństwie do tymczasowego pobytu na świecie (por. Hbr 13,14). Oczywiście perspektywa eschatologiczna nie pozbawia znaczenia doczesnej egzystencji, gdyż stanowi ona początek drogi ku ostatecznemu przeznaczeniu³⁶.

Dlatego też, przekonani o realności zbawienia, ufni w złożoną przez Boga w Jezusie Chrystusie obietnicę, w Ojczyźnie nasz żarliwie wołamy: „Niech się święci Imię Twoje!” (Mt 6,9; Łk 11,2). Zarówno Stary, jak i Nowy Testament mówią o tym, że tylko Bóg jest święty (por. Oz 11,9; J 17,11; 1 P 1,15-16; Ap 6,10), że Jego Imię powinno być święcone, co oznacza, że Bóg powinien być uznawany przez wszystkich ludzi za Boga (por. Iz 6,3; Mt 6,9; Łk 1,49)³⁷. Świętość Boga w rezultacie promieniuje na całe otoczenie Boże i udziela się aniołom (por. Mk 8,38; Dz 10,32; Ap 14,10), prorokom (por. Łk 1,70), wybranym Boga (por. Kpł 19,2; 1 P 1,15-16), świątyni (por. Mt 24,15; Dz 6,13), Prawu (por. Rz 7,12), Pismu Świętemu (por. Rz 1,2)³⁸.

Innymi słowami ująć można by to tak: niech Twoje Imię okaże się całkowicie inne niż wszelkie imiona bóstw, którym ludzie oddają cześć, bo jest to Imię pełne mocy, Imię Boga, który jest (por. Wj 3,14). Warto przypomnieć sobie w tym miejscu, jak przedstawił się sam Bóg Mojżeszowi: „Jestem, który Jestem” (por. Wj 3,14), „Jestem istniejącym”. Ten tekst zawiera w załączku cały przyszły rozwój Objawienia (por. Ap 1,8); „Który jest, Który był i Który przychodzi, Wszechmogący”. Jego Imię zamieszkało na ziemi (por. Pwt 12,5; 2 Sm 7,13; 1 Krl 3,2; 8,16). Jego Imię mówi o tym, że jest On Bogiem, który daje istnienie, a nie bóstwem stworzonym według ludzkiego pomysłu (por. Ps 33,9; Rdz 6,13; Kol 1,17)³⁹.

³⁵ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Spe salvi”*, Città del Vaticano 2005, nr 27, 50.

³⁶ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, nr 38; D. Mongillo, *L'esistenza cristiana: conversione e peccato*, s. 513–529; F.X. Durrwell, *Lo Spirito Santo alla luce del mistero pasquale*, s. 49–59; H.W. Attridge, *La Lettera agli Ebrei*, s. 417–424.

³⁷ Por. Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, nr 100; W. Kasper, *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, s. 56–61.

³⁸ Por. V. Höfle, *Philosophical Reflections on „Fratelli tutti”*, s. 21–22; H.U. von Balthasar, *Gloria*, 6: *Antico patto*, s. 152–159.

³⁹ Por. Benedykt XVI, *Adhortacja apostołska „Verbum Domini”*, Città del Vaticano 2010, nr 8, 20; Franciszek, *Encyklika „Laudato si’*, Città del Vaticano 2015, nr 70, 77; J. Ratzinger – Benedykt XVI, *Święto wiary. O teologii Mszy świętej*, tłum. J. Merecki, Kraków 2006, s. 25–29; A. Nichols, *Myśli Benedykta XVI. Wprowadzenie do myśli teologicznej Josepha Ratzingera*, Kraków

Kiedy człowiek wierzący przyzywa tego Imienia, to woła o doświadczenie świętości, a więc przekroczenia tego, co stworzone i przemijalne (por. Iz 43,13). To doświadczenie „wysokiej miary” zwyczajnego życia chrześcijańskiego⁴⁰, którego dokonuje Chrystus mocą Ducha Świętego⁴¹, jak wskazuje Jan Paweł II. Trzeba sobie uświadomić, że może to brzmieć niezwykle abstrakcyjnie, ale relacja z Bogiem to naprawdę niesamowita przygoda przekraczania świata znanego człowiekowi i odkrywania, że rzeczywistość jest o wiele bardziej rozległa, niż się wydaje. Chrześcijanin winien modlić się i działać w imię Boga, to znaczy w bardzo szczególnym zjednoczeniu z Jego potęgą i miłością (por. Mt 7,22; Mk 16,17; J 14,13-14; Dz 10,43), być może Tego, który jest ponad wszelkim imieniem (por. Iz 62,2; Ap 2,17; 3,12; 14,1), albo Tego, dzięki któremu będziemy nazwani synami Ojca (por. Mt 5,9; 1 J 3,1)⁴².

Budujący pokój będą oglądać Boga i posiadać Jego królestwo. Bóg uznaje ich za swoich synów i obdarzy wszystkimi przywilejami z tego faktu wynikającymi. Wielkim darem miłości Ojca jest przybrane synostwo. Synostwo przybrane wśród ludzi polega na zewnętrznym przekazaniu praw, natomiast przybrane synostwo Boże polega na udzieleniu nowego życia, nowej natury podobnej do natury Tego, który adoptuje. Stąd synostwo Boże nie jest metaforą, lecz rzeczywistością (por. 1 J 3,9; J 1,13). Świat (por. 1 J 2,15), który nie uznał w Jezusie Chrystusie Syna Bożego, nie uznaje również chrześcijan i ich Bożego synostwa; w ten sposób sprawdza się przepowiednia Jezusa (por. J 16,3).

3. MODLITWA O TYM, DOKĄD ZMIERZAMY

„Niech przyjdzie królestwo Twoje” (Mt 6,10; Łk 11,2); królestwo Boże, królestwo niebieskie (por. Mt 3,2; Mk 1,15). To jest kolejna prośba, z którą zwracamy się do naszego Ojca, który króluje nad całym wszechświatem oraz wszystkimi narodami (por. Ps 47; 98). Benedykt XVI wskazuje tu na świadectwo miłości Boga, którą już w przymierzu zawartym z Noem „obejmuje On jednym wielkim uściskiem, symbolizowanym przez «łuk na obłokach» (por. Rdz 9,13.14.16), i którą – zgodnie ze słowami proroków – pragnie zgromadzić w jedną powszechną rodzinę (por. Iz 2,2nn.; 42,6; 66,18-21; Jr 4,2; Ps 47[46])”⁴³.

Ta kolejna prośba wyraża pragnienie, by doświadczyć mocy Pana już teraz, podczas ziemskiego pielgrzymowania. Chrześcijanie są ludźmi przyszłości, której smakują już

2006, s. 242–257; M. Rusecki, *Personalistyczna koncepcja teologii fundamentalnej*, „Personalizm” 12(2007), s. 58–61; R. Tremblay, *L'„innalzamento” del Figlio*, s. 41–47.

⁴⁰ Por. Jan Paweł II, *List apostolski „Nuovo millennio ineunte”*, Città del Vaticano 2001, nr 31.

⁴¹ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, nr 107; Jan Paweł II, *List apostolski „Mulieris dignitatem”*, Città del Vaticano 1988, nr 27.

⁴² Por. J. Ratzinger, *Eschatologia – śmierć i życie wieczne*, tłum. M. Węclawski, Poznań 1984, s. 254–256; W. Kasper, *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, s. 69–71, 82–84.

⁴³ Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Verbum Domini”*, nr 117; por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, nr 244; E. Löhse, *Etica teologica del Nuovo Testamento*, Brescia 1991, s. 52–57; G. von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. Widła, Warszawa 1986, s. 559–564; H.U. von Balthasar, *Teodrammatica*, 3: *Le Persone del dramma: L'uomo in Cristo*, Milano 1992, s. 143–148.

teraz w terażniejszości. Oczywiście na każdym człowieku ciąży odpowiedzialność moralna za własne powołanie, za jego realizację. Bez osobistego zaangażowania i tej realizacji nie ma osobistego zbawienia, nie ma królestwa Bożego⁴⁴. Królestwo Boże jest blisko: taka jest treść dobrej nowiny Jezusa (por. Mt 3,2; 4,17; 10,7; Mk 1,15). Ta treść stanowi bliskość królestwa Bożego oraz wezwanie do nawrócenia i wiary w tę dobrą nowinę.

Tym właśnie różni się obietnica Boga od ludzkich obietnic, że zaczyna się spełniać już w momencie wypowiedzania. Nie trzeba czekać w nieskończoność w napięciu, czy aby przypadkiem nie są to tylko puste słowa. Królestwo Boże jest bowiem pośród nas, mimo odrzucenia i oczerniania Jezusa (por. Mt 12,28; Łk 11,20). Rozrasta się ono tu i tam na różne sposoby jak małe ziarno, które może przemienić się w wielką roślinę (por. Mt 13,24-50)⁴⁵. Prośba o przyjście królestwa to błaganie o zasmakowanie Bożej obecności, o zauważenie jej i odkrycie, że miłość jest „zaraźliwa” – doświadczana w sakramentach świętych uzdalnia człowieka do kochania innych, do zdobycia się na mówienie językiem królestwa, czyli językiem miłości bezgranicznej i bezwarunkowej (por. 1 Kor 13,1-13). Na tej drodze, jak przypomina Jan Paweł II, „w sakramentach, które wypływają z przebitego boku Odkupiciela (por. J 19,34), wierzący znajduje źródło łaski i mocy, by zachowywać zawsze, nawet wśród najpoważniejszych trudności święte prawo Boże”⁴⁶.

Miłość stanowi pełnię Nowego Prawa i jednocześnie moc zobowiązującą – na pierwszym miejscu w wewnętrznym usposobieniu, a następnie w przeróżnych postawach⁴⁷. Na tej drodze, zdaniem Benedykta XVI, „oczywiście, człowiek może – jak mówi nam Chrystus – stać się źródłem, z którego wypływają rzeki żywej wody (por. J 7,37-38). Lecz aby stać się źródłem, sam musi pić wciąż na nowo z tego pierwszego, oryginalnego źródła, którym jest Jezus Chrystus, z którego przebitego boku wypływa miłość samego Boga (por. J 19,34)”⁴⁸. Tylko On bowiem może zaspokoić pragnienie (por. Prz 9,4; Syr 24,19; Mt 11,28), bo On jest dawcą wody, która ugasi pragnienie wszystkich (por. J 4,14; 6,35). Tym samym Jezus wzywa wszystkich do siebie, by czerpali ze źródła wiary, z którego płynie realizacja wszystkich zapowiedzi eschatologicznych.

Jednak królestwo to nie jest z tego świata (por. J 18,36). Objawienie królestwa, które nie pochodzi z tego świata, gdyż nie opiera się na sile polityczno-militarnej, jest spełnieniem misji Jezusa. Jezus dokonał wcielenia, aby zapoczątkować swoje królestwo oparte na prawdzie, czyli na Nim samym (por. J 14,6). Jednak dopiero

⁴⁴ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, nr 65–67.

⁴⁵ Por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, nr 278.

⁴⁶ Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, nr 103; por. Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, nr 96; Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, nr 14; A. Fumagalli, F. Manzi, *Attirerò tutti a me. Ermeneutica biblica ed etica Cristiana*, Bologna 2005, s. 269–273.

⁴⁷ Por. Jan Paweł II, *Dziesięcioro przykazań prawem miłości i wolności człowieka. Homilia podczas Liturgii Słowa w klasztorze św. Katarzyny na Górze Synaj (26.02.2000)*, „L'Osservatore Romano” 21(2000), nr 4, s. 17–19.

⁴⁸ Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 9. Por. M. Hanby, *The Logic of Love and the Unity of Catholic Truth: Reflections on „Deus Caritas est”*, „Communio: International Catholic Review” 33(2006), s. 400–423; J. Milbank, *The Future of Love: A Reading of Pope Benedict XVI's Encyclical*, „Communio International Review” 33(2006), s. 214–248.

w chwili zmartwychwstania Jezus ukazał się jako król; jednocześnie od tego momentu rozciąga swoją działalność na wszystkich ludzi aż do chwili złożenia całego królestwa w ręce Ojca (por. 1 Kor 15,24). W encyklice *Deus caritas est* Benedykt XVI daje interesujące wnioski: „Miłość wzrasta poprzez miłość. Miłość jest «Boska», ponieważ pochodzi od Boga i łączy nas z Bogiem, a ten jednoczący proces przekształca nas w «My», które przezwycięża nasze podziały i sprawia, że stajemy się jednym, tak że ostatecznie Bóg jest «wszystkim we wszystkich» (por. 1 Kor 15,28)”⁴⁹.

Stąd też kolejne słowa, które padają w *Modlitwie Pańskiej*: „Niech Twoja wola spełnia się na ziemi, tak jak i w niebie” (Mt 6,10). Sam Jezus przyszedł po to, aby wypełnić wolę Ojca (por. Hbr 10,7; Dz 13,22); pełnienie owej woli jest wręcz Jego pokarmem (por. J 4,34; 5,30; 6,38-40)⁵⁰. Posłuszeństwo Ojcu leży też u podstaw ostatniej, jedynie skutecznej ofiary Chrystusa; Syna posłanego przez Ojca (por. J 12,45; 14,9; 17,6). Po to bowiem przyszedł na świat przez wcielenie, aby spełnić wolę Ojca, który chce udzielić życia wiecznego na ziemi i w niebie tym wszystkim, którzy uwierzyli w Jezusa, oraz wskresić ich w dniu sądu. W momencie śmierci odczuwał Jezus w swym ciele wyraźny sprzeciw, lecz z całą ufnością zdał się na dobroczynną wolę Ojca (por. Mk 14,36; Łk 22,42) i został wysłuchany, otrzymawszy za owo zdanie się na Ojca pełnię życia (por. Hbr 5,7).

Modlić się o to, by działa się wola Boża „tak w niebie jak i na ziemi” (Mt 6,10) lub „w ten sam sposób na ziemi, co i w niebie”, to prosić Boga, aby ziemia stała się tym, czym powinna być według Bożych planów⁵¹. Wyraża się w tym pragnienie, by niebo stykało się z ziemią, a zarazem dostrzega, że będzie to możliwe nie dzięki ludzkim tylko wysiłkom, ale przede wszystkim dzięki działaniu samego Boga, na którego wolę człowiek zgodzi się, samodzielnie podejmując tę decyzję. Modlitwa jest dziełem człowieka, który przemawia do Boga w imieniu całego stworzenia. Zatem jest ona „twórczością Ducha Świętego i twórczością ludzką”⁵².

Każdy, kto żyje wiarą, winien modlić się o to, by wola Ojca była wypełniana na ziemi (por. Mt 6,10). I to jest chyba w chrześcijaństwie najtrudniejszy krok, a jednocześnie konieczny, by wiarę można było nazwać pełną zaufania relacją. Zgoda na Bożą wolę nie ma być jednak ze strony człowieka biernym poddaniem się Komuś większemu (por. Rdz 12,1-8; Mt 4,18-22)⁵³. Jezus powie bardzo dosadnie: „Nikt z was, kto nie wyrzeka się wszystkiego, co posiada, nie może być moim uczniem” (Łk 14,33). Oznacza to wzięcie wraz z Nim krzyża na ramiona i kroczenie tuż obok, odczuwając to samo, co On, i tak jak On cierpiąc (por. Mt 10,38-39; Mk 8,34-35; Łk 9,23-24).

⁴⁹ Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 18; por. D.L. Schindler, *Truth, Freedom and Relativism in Western Democracies: A Comment on Pope Benedict XVI's Contributions to Without Roots*, „Communio: International Catholic Review” 32(2005), s. 669–681; B. Testa, *I sacramenti della Chiesa*, s. 142–147; A. Milano, *Alétheia. La „concentrazione cristologica”*, „Filosofia e teologia” 4:1990, s. 13–45; R.E. Brown, *La morte del Messia. Un commentario ai racconti della passione nei quattro vangeli*, Brescia 1999, s. 842–847.

⁵⁰ Por. J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, s. 226–229.

⁵¹ Por. Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, nr 45, 73.

⁵² Jan Paweł II, *Trzeba olbrzymiej modlitwy. Przemówienie wygłoszone do młodzieży przed opuszczeniem Jasnej Góry (16.08.1991)*, „L'Osservatore Romano” 12(1991), nr 8, s. 40.

⁵³ Por. Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, nr 54; A.F. Dziuba, *Dynamika wiary, Częstochowa 1997*, s. 56–80; W. Depo, *Wiara jako osobowe przyłgnięcie do Boga*, w: *In Persona Christi. Księga na 80-lecie Profesora Czesława S. Bartnika*, red. K. Gózdź, t. 2, Lublin 2009, s. 583–590.

Natomiast papież Franciszek przypomina, że „to sam Jezus czeka dziś, abyś umożliwił Mu oświecić twoje życie, podnieść cię, napęlić ciebie Jego mocą. [...] On zawsze znajduje sposób, aby objawić się w twoim życiu i byś mógł Go spotkać”⁵⁴.

Kiedy mówimy Bogu „tak”, to powinniśmy otworzyć swoje serce, lękające się nieznanego, na prowadzenie przez Ojca. To naprawdę odważny krok. Bo choć czasami człowiekowi wydaje się, że wołę Bożą zna, to życie niejednokrotnie weryfikuje tę pewność rozeznania, czego Ojciec chce (por. Rz 12,2; Ef 5,17)⁵⁵. Chrześcijanin, żyjący życiem Bożym, winien odpowiedzieć ofiarowaniem siebie samego Bogu „na ofiarę żywą i świętą” (Rz 12,1), tzn. na życie zgodne z wymaganiami Bożymi. Będzie to dowód świadomego uznania Boga i przyjęcia Jego poleceń. Będzie to „liturgia życia”, pełny rozwój osobowości i wiary człowieka.

W tym rozeznaniu warto korzystać z pomocy Ducha Świętego, który obficie objawia ludziom tajemnice zamiarów Pana (por. 1 Kor 2,16; Iz 40,13; Rz 11,34)⁵⁶. Co do woli Boga, pewni możemy być zwłaszcza jednego: że On z miłości chce dla nas największego dobra, czyli zbawienia (por. Łk 7,30; Dz 2,23; 10,35-36; 13,36). Bóg ocala (por. Mt 1,21) i przynosi zbawienie (por. Dz 4,12), które ma charakter uniwersalistyczny (por. 1 Tm 4,10; J 1,29; 4,42; 11,52; 1 J 4,14)⁵⁷. Miłość łączy się ściśle z wiarą w synostwo Boże Jezusa i Jego dzieło zbawcze: Bóg posłał Syna jako Zbawiciela świata (por. 1 J 4,9-10). A na to, jaka będzie wiodła do nieba droga, potrzebna jest decyzja człowieka, że on „w to wchodzi”: „Oto ja, pošlij mnie!” (por. Iz 6,8; por. Rdz 12,1-4).

Człowiek musi uznać, że do wypełnienia woli Bożej niezbędne jest to, by Bóg był sprawcą i naszego działania, i wszelkiej chęci do działania (por. Flp 2,13; Ef 2,10; 3,20; Dz 17,28). Stan łaski bowiem czy zdobyty stopień świętości nie daje pewności zbawienia i wytrwania do końca w dobru. W dziele zbawienia zbiegają się jednak dwa istotne czynniki: miłość Boga i Jego łaska oraz współpraca z łaską ze strony człowieka. Wybrzmiewa tutaj szczerą troską o to, by w sobie nie stawić przeszkody Bożej inicjatywie zbawczej. Paweł był realistą: znał dobrze napięcie między naturą a łaską (por. 1 Kor 4,4; 2 Kor 4,7; Ga 5,16-18; Flp 3,3)⁵⁸.

W tej pielgrzymiej drodze bardzo potrzebna jest modlitwa, która jest swoistym środowiskiem podejmowania decyzji moralnych oraz również źródłem życia moralnego. Jest ona ważnym miejscem rozpoznania powołania⁵⁹; miejscem stawiania pytań i otrzymywania odpowiedzi; źródłem natchnienia, energii, odwagi w obliczu trudności

⁵⁴ Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, nr 38.

⁵⁵ Por. Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, nr 77.

⁵⁶ Por. Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, nr 22.

⁵⁷ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 17; J. Ratzinger – Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu*, część I: *Od chrztu w Jordanie do przemienia Pańskiego*, tłum. W. Szymona, Kraków 2007, s. 264–267; KKK 733; W. Kasper, *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, s. 26–28; H.U. von Balthasar, *Teodrammatica*, 5: *L'ultimo atto*, Milano 1986, s. 236–245; R. Tremblay, *Radicati e fondati nel Figlio*, s. 132–141; E. Bosetti, *Il Figlio e i figli di Dio. Etica filiale del Nuovo Testamento*, „Rivista di teologia morale” 36(2004), s. 237–245.

⁵⁸ Por. A. Fumagalli, F. Manzi, *Attirerò tutti a me*, s. 309–319; S. Weil, *L'ombra e la grazia*, Milano 2002, s. 125–128; M. Bordoni, *La cristologia nell'orizzonte dello Spirito*, s. 57–64.

⁵⁹ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Pastores dabo vobis”*, nr 47; Benedykt XVI, *Encyklika „Spe salvi”*, nr 47.

i przeszkód; źródłem wytrwałości i mocy podejmowania inicjatyw⁶⁰. Może zaistnieć także sytuacja, w której – jak wskazuje Jan Paweł II – wolna wola podejmuje decyzję akceptującą przedmiot czynu, który „nie współbrzmi z prawdziwym dobrem osoby, to wybór takiego działania sprawia, że nasza wola i my sami stajemy się moralnie źli, to znaczy, że sprzeciwiamy się naszemu ostatecznemu celowi i najwyższemu dobru – czyli samemu Bogu”⁶¹.

4. MODLITWA O TYM, JAK BYĆ BLISKO BOGA

„Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj” (Mt 6,11; Łk 11,3). Te słowa mogą wydawać się, przy całej głębi poprzednich błagań pojawiających się w *Ojciec nasz*, dość przyziemne (por. Łk 4,3; Mt 4,4). To jednak tylko pozory (por. J 6,26). Owszem, jest w tym wołaniu prośba o to, żeby niczego człowiekowi nie brakowało, żeby jego podstawowe codzienne potrzeby były zaspokojone (por. Dz 4,35; 2 Kor 8,14; Tt 3,14; Rz 12,13)⁶². I nie ma w tym nic nadzwyczajnego – nikt z nas nie chciałby doświadczyć sytuacji, w której musiałby walczyć o to, żeby przeżyć kolejny dzień. Nie chcemy, żeby czegoś brakowało nam w sferze materialnej (por. Am 4,6; Mk 3,20; Łk 14,15; 15,17)⁶³.

Jednak, jak przypomina papież Franciszek „«w sercu Boga jest preferencyjne miejsce dla ubogich» (EG 197), zepchniętych na margines i wykluczonych i co za tym idzie, są oni także w sercu Kościoła. Właśnie w nich wspólnota chrześcijańska spotyka się z obliczem i ciałem Chrystusa, który będąc bogatym, stał się dla nas ubogim, abyśmy przez Jego ubóstwo stali się bogaci (por. 2 Kor 8,9)”⁶⁴. Jezus Chrystus pokonał wszelkie podziały i pojednał tych, którzy są od siebie dalecy, ponieważ będąc bogaty, stał się w pełni solidarny z ubogimi. Chrześcijanie naśladując Jego przykład, starają się o równość wszystkich przez dzielenie się posiadanymi darami i dobrami.

Trzeba także, jak przypominał Jan Paweł II, wskazać na „prawdziwą «kulturę dawania», która powinna zrodzić w każdym kraju gotowość do zaspokajania potrzeb krajów mniej uprzywilejowanych”⁶⁵. A Franciszek stwierdzi w swoim stylu: „Trzeba się oburzyć, tak jak oburzał się Mojżesz (por. Wj 11,8), jak oburzał się Jezus (por. Mk 3,5), jak Bóg oburzał się w obliczu niesprawiedliwości (por. Am 2,4-8; 5,7-12;

⁶⁰ Por. Jan Paweł II, *Potrzeba świadectwa wierności Chrystusowej Ewangelii. Homilia podczas Liturgii Słowa na placu przed kościołem, Gorzów Wielkopolski (2.06.1997)*, „L'Osservatore Romano” 18(1997), wydanie specjalne, nr 3.

⁶¹ Jan Paweł II, *Encyklika „Dominum et Vivificantem”*, nr 72.

⁶² Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 20–21; J.M. Popławski, *Personalizm pracy ludzkiej*, w: *In Persona Christi. Księga na 80-lecie Profesora Czesława S. Bartnika*, red. K. Gózdź, t. 2, Lublin 2009, s. 695–703; B. Häring, *Liberi e fedeli in Cristo*, t. 1, s. 317–323.

⁶³ Por. R. Schnackenburg, *Il messaggio morale del Nuovo Testamento*, t. 1, s. 50–59.

⁶⁴ Franciszek, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia*, nr 19. Por. Franciszek, *Adhortacja apostołowska „Evangelii gaudium”*, nr 197.

⁶⁵ Jan Paweł II, *Dobra stworzenia są przeznaczone dla wszystkich ludzi. Przemówienie do uczestników XXVIII Konferencji Generalnej FAO. Rzym (23.10.1995)*, „L'Osservatore Romano” 17(1996), nr 2, 4.

Ps 106,40)⁶⁶. Ludzi ubogich spycha się na margines życia społecznego, gardzi nimi i wykorzystuje do najcięższych prac. Nie mogą oni dochodzić swoich praw w sądach. Pogarda dla prawa jest w rzeczywistości pogardą okazaną samemu Bogu i zasługuje na karę.

Potrzebne jest także tworzenie duchowości komunii w wymiarze społecznym poprzez odkrycie na nowo „globalizacji solidarności” i „wyobraźni miłosierdzia”. *Kompendium nauki społecznej Kościoła* wskazuje, że „aktualnie [...] jeszcze bardziej nagłaça staje się potrzeba rozwoju autentycznie globalnego i solidarnego, zdolnego do ogarnięcia wszystkich obszarów świata”⁶⁷. Jak z kolei podpowiadał Jan Paweł II, jej „przejawem będzie nie tyle i nie tylko skuteczność pomocy, ale zdolność bycia bliżnim dla cierpiącego człowieka, solidaryzowania się z nim, tak aby gest pomocy nie był odczuwany jako poniżająca jałmużna, ale jako świadectwo braterskiej wspólnoty osób”⁶⁸.

W wołaniu *Ojciec nasz* trzeba dostrzec także prośbę o inny Chleb – o Eucharystię (por. J 6,1-15; Mt 14,13-21; 15,32-38), która jest szczytem modlitwy⁶⁹. Chrześcijanie przedkładają Bogu swoje prośby, wzywając pośrednictwa Jezusa Chrystusa (por. Dz 2,42-46). To najcenniejszy z sakramentów, które mamy do naszej dyspozycji. To Chleb, który może nasycić głód serca spragnionego wieczności (por. Ps 78,23-25; Jr 31,12; Łk 22,16; Ap 2,17). I to ma być nasz Chleb powszedni, czyli pierwszy pokarm, po który sięgamy. Jezus udziela się wierzącym w Niego w nieograniczonej pełni jako pokarm eschatologiczny pielgrzymów ku życiu wiecznemu. Opisane sceny rozmnożenia chleba pokazują, że Jezus może zaspokoić głód ludzi i czyni to, ale ważniejsze jest zaspokojenie głodu duchowego.

Karmiąc się Chrystusem (por. 1 Kor 10,16-17; Dz 2,42-46), każdy chrześcijanin inaczej przeżywać będzie materialne niedostatki i w inny sposób będzie spoglądał na posiadane bogactwa⁷⁰. To Chleb, który zmienia perspektywę, czyniąc z codzienności drogę do zbawienia. Dlatego prośba o ten Chleb jest prośbą o Obecność Pana. Przez przyjmowanie Ciała Chrystusa chrześcijanie są zjednoczeni z Nim i między sobą. Eucharystia stanowi rzeczywistą więź społeczną chrześcijan. A chrześcijanie to ludzie, którzy się odżywiają tym samym Chlebem, tj. Ciałem Chrystusa. Eucharystia urzeczywistnia jedność Kościoła w Chrystusie (por. 1 Kor 12,12).

W kolejnych słowach *Modlitwy Pańskiej* wypowiedzana jest prośba o zgładzenie grzechów, które oddzielają człowieka od Boga i ludzi: „i przebacz nam nasze winy, jak i my przebaczymy tym, którzy przeciw nam zawinili” (Mt 6,12; Łk 11,4). Widzimy

⁶⁶ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Querida Amazonia”*, Città del Vaticano 2020, nr 15.

⁶⁷ Papieska Rada Iustia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005, nr 321.

⁶⁸ Jan Paweł II, *List apostolski „Nuovo millennio ineunte”*, nr 50; por. Jan Paweł II, *O sprawiedliwy podział dóbr ziemi. Przemówienie w FAO, Rzym (13.11.1996)*, „L'Osservatore Romano” 18(1997), nr 1, s. 37–38; Jan Paweł II, *Potrzebna jest globalizacja solidarności. Przemówienie podczas jubileuszowego spotkania z przedstawicielami świata pracy, Rzym (1.05.2000)*, „L'Osservatore Romano” 19(2000), nr 6, s. 39–40.

⁶⁹ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, Città del Vaticano 1981, nr 61.

⁷⁰ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 14, 20–21, 32; Franciszek, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja*. Dokument końcowy, nr 16; J. Ratzinger, *Kościół – Ekumenizm – Polityka*, s. 16–18; J. Ratzinger, *Eschatologia – śmierć i życie wieczne*, s. 254–256; W. Kasper, *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, s. 71, 102–104.

tu pewną zależność: Ojciec przebaczy nam, jeśli my najpierw przebaczymy innym ludziom (por. Lb 14,17-19; Łk 1,54,72; Iz 54,7-8; Ps 103,7-10). To jednak dużo bardziej skomplikowane (por. Mt 18,23-35). Papież Franciszek przypomina: „Ewangelia wymaga, by przebaczać «siedemdziesiąt siedem razy» (Mt 18,22) i podaje przykład nielitościwego sługi, który otrzymał przebaczenie, ale nie potrafił przebaczyć innym (por. Mt 18,23-35)”⁷¹.

Na miłosierdzie Boże nie trzeba przecież sobie zasłużyć, lecz trzeba je po prostu przyjąć, bo jest ono darmowe. Ale to też nie jest taka prosta sprawa. Omawiane słowa są szczerą prośbą o uznanie własnej grzeszności, o pokorne przyznanie się do niedoskonałości, grzechów, słabości i przyjęcie faktu, że człowiek nie jest samowystarczalny, lecz potrzebuje Boga, który go kocha. Potrzebuje też ludzi, których będzie mógł kochać pomimo ich wad, bo przecież nikt z nas nie jest ich pozbawiony (por. Łk 15,11-32). To przejmujący obraz powszechnego planu zbawienia, wielkości Jego serca, który ukazuje stan całej ludzkości. To ciągłe pytanie o przyjmowanie miłości Boga i odwzajemnianie jej całym sercem.

Z braków i grzechów wynikają niewłaściwe postawy zaciemniające sumienie i zniekształcające konkretną ocenę dobra i zła⁷². Są także wyrazem opierania się zbawczemu działaniu Ducha Świętego⁷³. Sposobem walki z nimi jest nazywanie ich po imieniu i nieustanne zmaganie, tak aby nie dać się im pochłoniąć⁷⁴. Miłosierdzie jest typowe dla Boga (por. Wj 33,19; Łk 1,50; Rz 9,15-16; 1 P 1,3), ale powinno ono również charakteryzować postępowanie chrześcijanina (por. Ps 112,5; Jk 2,13; Rz 12,8; Mt 9,13; Łk 10,37). Jezus – posłany przez Ojca dar miłości, by zgładzić grzechy (por. Hbr 2,17; 1 J 4,10) – oddaje swe życie i przelewa swą krew (por. Mt 26,28; Łk 22,20; 1 P 2,24; 1 J 1,7)⁷⁵.

Franciszek przypomina, że „Eucharystia jest sakramentem Nowego Przymierza, w którym dokonuje się odkupieńcze działanie Chrystusa (por. Łk 22,20)”⁷⁶. Podczas ostatniej wieczerzy Jezus daje do zrozumienia, że Jego życie i mająca już wkrótce nastąpić śmierć są urzeczywistnieniem posłannictwa Cierpiącego Sługi. Pisząc o wierze, Franciszek wyjaśnia: „Otóż, śmierć Chrystusa odsłania całkowitą wiarygodność miłości Bożej, gdy patrzemy na nią w świetle Jego zmartwychwstania. Chrystus zmartwychwstały jest wiarygodnym świadkiem (por. Ap 1,5; Hbr 2,17), solidnym wsparciem dla naszej wiary”⁷⁷. Natomiast w najnowszej encyklice *Dilexit nos* papież,

⁷¹ Franciszek, *Encyklika „Fratelli tutti”*, nr 238. Por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, nr 91.

⁷² Por. KKK 1865.

⁷³ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Dominum et Vivificantem”*, nr 55.

⁷⁴ Por. Jan Paweł II, *Byli mocni wiarą, nadzieją i miłością. Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej na Błoniach krakowskich (22.06.1983)*, „L'Osservatore Romano” 4(1983), numer nadzwyczajny II, nr 9.

⁷⁵ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 1, 17; E. Löhse E., *Etica teologica del Nuovo Testamento*, s. 83-88.

⁷⁶ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, nr 318. Por. H.U. von Balthasar, *Gloria, 7: Nuovo patto*, Milano 1977, s. 472-479; J. Ernst, *Il Vangelo secondo Luca*, t. 2, Brescia 1985, s. 832-839; J.A. Fritzmyer, *The Gospel according to Luc (X-XXIV)*, Garden City-New York 1985, s. 1411-1418.

⁷⁷ Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, nr 17. Por. Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, nr 85; R. Tremblay, *L'„innalzamento” del Figlio*, s. 31-34, 43-49.

wskazując na Jezusa, stwierdza, że „Jego pragnieniem jest, abyśmy, poruszeni przez Ducha wypływającego z Jego Serca, «z Nim i w Nim» zmiierzali do Ojca”⁷⁸. W ten sposób dokonuje On dzieła pojednania ludzkości z Bogiem (por. Rz 5,10-11; 2 Kor 5,16-20; Ef 2,16), a Jego miłość nas przynagla (por. 2 Kor 5,14)⁷⁹.

Zanurzeni w nieogarnionej miłości Syna Bożego, chcąc być umiłowanymi dziećmi Ojca niebieskiego, chrześcijanie powinni naśladować Boga w przebaczeniu bez końca (por. Mt 5,23-24,43-48; 6,12-15; Mk 11,25; Łk 11,4)⁸⁰. Przebaczenie jest konieczne zwłaszcza wtedy, kiedy stajemy do modlitwy. To bowiem jest warunkiem uzyskania przebaczenia naszych grzechów przez Boga. Pojednanie grzesznika z Bogiem rodzi w nim potrzebę pojednania z braćmi⁸¹. W odrodzeniu serc przez nawrócenie i pokutę tkwi podstawowa przesłanka, jest ona pewnym fundamentem każdej trwałej odnowy społecznej oraz pokoju między narodami⁸².

Słowa zamykające *Modlitwę Pańską* wskazują na największe zagrożenie dla człowieka: „i nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie, ale nas zachowaj od złego!” (Mt 6,13). W codziennej oraz liturgicznej modlitwie znana jest trochę inna wersja niż ta Mateuszowa: „nie wódz nas na pokuszenie” (por. Mt 6,13; Łk 11,4; Jk 1,12). Pokusa jest swoistą zasadzką (por. 1 Tm 6,9), poprzez którą Kusiciel (por. Mt 5,37; J 17,15; Ef 6,12; 1 J 2,13-14) usiłuje doprowadzić chrześcijanina do upadku (por. Łk 8,13; 1 Kor 7,5; Ga 6,1; 1 Tes 3,5). Dlatego ciągle aktualna jest prośba o uwolnienie od wszelkiego zła, które istnieje na świecie (por. J 17,15)⁸³.

Chrześcijanin jako dziecko światłości nie może zadowolić się postawą bierności i obojętności, lecz powinien z odwagą stanąć do duchowej walki z siłami ciemności. Franciszek podkreśla, że „Słowo Boże wyraźnie zachęca nas, by «oprzeć się wszystkim, nawet najbardziej podstępny atakom diabła» (Ef 6,11) i ugasić «wszystkie rozżarzone pociski Złego» (Ef 6,16)”⁸⁴. Celem walki prowadzonej przez chrześcijan nigdy jednak nie może być zniszczenie człowieka; ma ona zmierzać od usunięcia zła i tego wszystkiego, co wprowadza zamęt. Człowiek wierzący, otwierając się całym sercem na natchnione słowo Boga, otrzymuje moc, dzięki której jest zdolny przeciwstawiać się wszelkim zasadzkom. Prawdziwe życie chrześcijańskie ma więc charakter żywy i dynamiczny.

⁷⁸ Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, nr 77.

⁷⁹ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, nr 33, 36; Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, nr 20, 53.

⁸⁰ Por. Franciszek, *Encyklika „Fratelli tutti”*, nr 60, 140, 246; V. Höhle, *Philosophical Reflections on „Fratelli Tutti”*, s. 21–22; W. Kasper, *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, s. 52, 56, 60, 102, 110; S. Bastianel, L. Di Pinto, *Per una fondazione biblica dell’etica*, w: *Corso di Morale*, red. T. Goffi, G. Piana, t. 1: *Vita nuova in Cristo. Morale fondamentale e generale*, Brescia 1989, s. 138–143.

⁸¹ Por. Jan Paweł II, *Pojednanie z Bogiem i pojednanie między ludźmi*, audyencja generalna 18.05.1983, w: Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, VI, 1, 1983, red. E. Weron, A. Jaroch, Poznań 1998, s. 596–597; Franciszek, *Adhortacja apostolska „Gaudete et exsultate”*, nr 81; Benedykt XVI, *Encyklika „Spe salvi”*, nr 28.

⁸² Por. KDK 10; Jan Paweł II, *Pojednanie chrześcijańskie i ludzka wspólnota. Przemówienie do Zgromadzenia Kościołów Włoskich, Loreto (11.04.1985)*, „L’Osservatore Romano” 6(1985), nr 4–5, s. 13–15.

⁸³ Por. E. Löhse, *Etica teologica del Nuovo Testamento*, s. 83–90.

⁸⁴ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Gaudete et exsultate”*, nr 162.

Straszny byłby to Bóg, który „sprawdzałby” w ten sposób człowieka (por. 1 Mch 2,52). Bóg może wystawiać człowieka na próbę bez poddawania go pokusom (por. 1 Tm 6,9). W tych słowach prosimy Go o to, żeby w próbach, z którymi przyjdzie nam się zmierzyć, nigdy nas nie opuścił, lecz był naszą mocą, a Jego słowo naszym światłem (por. Ps 27,1; 112,4; 119,135; Iz 9,1-2; Mt 26,41; Łk 22,40.46)⁸⁵. Dlatego należy się modlić nie o to, by Bóg nie poddawał nas pokusie, ale o to, by nie pozwolił nam ulegać pokusie, by brał nas w obronę przed Kusicielem (por. Mt 6,13; Łk 11,4). To właśnie winno być przedmiotem naszego czuwania i modlitwy (por. Mt 26,41; Mk 14,38; Łk 22,40.43)⁸⁶.

Nade wszystkim jest to prośba o zbawienie – o życie wieczne. Tylko Jezus Chrystus był w stanie pokonać skutecznie zło (por. Mt 12,28; J 17,15; Dz 3,26; Ga 1,4) i tylko Jemu zawdzięcza człowiek uwolnienie od zła i jego mocy. Człowiek powinien czuć i modlić się, korzystając przy tym z mocy, jaką dają wiara oraz współdziałanie ze strony Ducha Świętego (por. Mt 6,13; 26,41; Ef 6,16). To najprostsze i najważniejsze wyjaśnienie tej ostatniej prośby zawartej w modlitwie *Ojcze nasz*. Modlitwa jest istotnym wymiarem życia chrześcijańskiego, ujmowanego w jego integralności i w tym, co stanowi jego centrum; co więcej, jest częścią człowieczeństwa, jak powie Jan Paweł II, „pierwszym wyrazem prawdy wewnętrznej człowieka i pierwszym warunkiem autentycznej wolności ludzkiego ducha”⁸⁷.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, wyraźnie zauważamy, że modlitwa *Ojcze nasz*, podana w zapisie Mateusza i Łukasza, była chętnie podejmowana w całym nauczaniu Jezusa z Nazaretu. Uczynił On z niej szczególnie ważny element przesłania Ewangelii. Pogłębiane zrozumienie poszczególnych jej wersetów i słów odnaleźć można także w całym biblijnym przekazie Nowego Przymierza. Także nauczanie współczesnego Kościoła ma swój wkład twórczy i interpretacyjny w tym zakresie. Zatem *Modlitwa Pańska*, w całej dynamice historii zbawienia, jest jedną z zadanych nam modlitw, ale także ważnym narzędziem przekazu wiary i moralności Nowego Przymierza.

Należy mieć nadzieję, że *Modlitwa Pańska*, wypowiedzana przez człowieka świadomie, to przede wszystkim gwałtowne i w pełnej prawdzie wejrzenie we własne serce, by dostrzec w nim to, co jeszcze nie pozwala w pełni zjednoczyć się z Bogiem i przyjmując Jego woli. *Ojcze nasz* to wołanie o łaskę wytrwania w relacji bardzo wymagającej i zarazem niezwykle przemieniającej człowieka poprzez, często bolesne najpierw, zauważanie, a następnie oczyszczanie z różnic niepozwalających pokazać w swoim życiu życia samego Jezusa Chrystusa. Ta modlitwa to nic innego, jak wyrażenie przez człowieka chęci naśladowania miłości, której ze strony Boga doświadcza. To prośba dziecka, które chce być jak Dobry Ojciec. Dlatego, zdaniem Benedykta XVI, „gorącym pragnieniem chrześcijanina jest, aby cała rodzina ludzka mogła wzywać

⁸⁵ Por. Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Verbum Domini”*, nr 10; Franciszek, *Adhortacja apostolska „Gaudete et exsultate”*, nr 51, 156.

⁸⁶ Por. C. Flipo, *Satan: le mal en personne. Reflexions d'Edouard Poussety, de Jean-Luc Marion et du Cardinal Joseph Ratzinger*, „Christus” 42(1995), s. 439–450.

⁸⁷ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, nr 62.

Boga jako «naszego Ojca». Oby wraz z Synem jednorodzoną wszyscy ludzie mogli się nauczyć modlić do Ojca i prosić Go słowami, których sam Jezus nauczył, by umieli święcić Go, żyjąc zgodnie z Jego wolą, by następnie mieli potrzebny chleb codzienny, wyrozumiałość i wspaniałomyślność wobec winowajców, nie byli zbyt poddani pokusom i byli uwolnieni od zła (por. Mt 6,9-13)⁸⁸. Trzeba przyznać, że o modlitwie napisano bardzo dużo, zwłaszcza o *Ojcie nasz*, a jeszcze więcej, niż napisano, doświadczono jej w dziejach ludzkości⁸⁹.

TEJ MODLITWY NAUCZYŁ NAS JEZUS CHRYSZTUS

STRESZCZENIE

Na kartach Ewangelii *Ojcie nasz* jest jedyną zachowaną modlitwą, której nauczył apostołów sam Jezus Chrystus. Dał w niej niezwykle wskazania życiowe, a jednocześnie przekazał w zwartej formie ważne treści swego nauczania. Wydaje się, że można wyróżnić tu cztery wiodące bloki tematyczne, w sensie teologicznym i antropologicznym. Najpierw *Modlitwa Pańska* uczy o tym, kim jest Bóg, koncentrując się na wykładni słowa „Ojciec”. Mając na względzie budowanie wspólnoty, wręcz komunii uczniów, owego zwołania uczniów, Chrystus daje modlitwę o tym, czym jest Kościół. Świadomość ziemskiej pielgrzymki budzi pytania o kierunek, w którym podążamy. Zatem kolejny fragment *Ojcie nasz* to modlitwa o tym, dokąd zmierzamy. Codziennosc życia i bogactwo jego różnorodnych doświadczeń sformułowana została w postaci modlitwy o tym, jak być blisko Boga, a także o tym, jak dobry jest nasz Ojciec.

JESUS CHRIST TAUGHT US THIS PRAYER

SUMMARY

In the pages of the Gospel, the „Our Father” is the only preserved prayer which Jesus Christ himself taught the Apostles. Jesus contained in it some extraordinary instructions on how to live and at the same time conveyed in a concise form the important content of his teachings. It seems that, from theological and anthropological perspective, one may distinguish four leading themes. First, the Lord’s Prayer teaches us who is God, focusing on the interpretation of the word „Father”. With a view to build a community, even a communion of disciples, Christ gives a prayer which instructs us on what is the Church. The awareness of the earthly pilgrimage raises questions about the direction in which we are heading. So the next passage of the „Our Father” points out our final destiny. The everyday life where one has so many diverse experiences is also contained in this prayer, which shows us how to be close to God and who is Good our Father.

⁸⁸ Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Città del Vaticano 2009, nr 79.

⁸⁹ Por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, s. 35.

JESUS CHRISTUS LEHRTE UNS DIESES GEBET

ZUSAMMENFASSUNG

In den Seiten des Evangeliums ist das „Vaterunser“ das einzige erhaltene Gebet, das Jesus Christus selbst den Aposteln gelehrt hat. Jesus hat darin einige außergewöhnliche Anweisungen für das Leben gegeben und gleichzeitig in knapper Form den wichtigen Inhalt seiner Lehre vermittelt. Aus theologischer und anthropologischer Sicht lassen sich vier Leitmotive unterscheiden. Erstens lehrt uns das Vaterunser, wer Gott ist, wobei der Schwerpunkt auf der Auslegung des Wortes „Vater“ liegt. Mit Blick auf den Aufbau einer Gemeinschaft, ja sogar einer Gemeinschaft von Jüngern, gibt Christus ein Gebet, das uns lehrt, was die Kirche ist. Das Bewusstsein der irdischen Pilgerschaft wirft Fragen nach der Richtung auf, in die wir gehen. Der nächste Abschnitt des „Vaterunsers“ weist daher auf unser endgültiges Ziel hin. Auch der Alltag, in dem man so viele unterschiedliche Erfahrungen macht, ist in diesem Gebet enthalten, das uns zeigt, wie wir Gott nahe sein können und wer unser guter Vater ist.

BIBLIOGRAFIA

- Alfaro J., *Riflessioni sull'escatologia del Vaticano II*, w: *Vaticano II. Bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962–1987)*, red. R. Latourelle, Assisi 1987, s. 1049–1060.
- Attridge H.W., *La Lettera agli Ebrei*, Città del Vaticano 1999.
- Balthasar H.U. von, *Gloria, 6: Antico patto*, Milano 1980.
- Balthasar H.U. von, *Gloria, 7: Nuovo patto*, Milano 1977.
- Balthasar H.U. von, *Spiritus Creator. Saggi teologici*, t. 3, Brescia 1972.
- Balthasar H.U. von, *Teodrammatica, 3: Le Persone del dramma: L'uomo in Cristo*, Milano 1992.
- Balthasar H.U. von, *Teodrammatica, 5: L'ultimo atto*, Milano 1986.
- Balthasar H.U. von, *Teodramatyka, 2: Osoby dramatu*, cz. 1: *Człowiek w Bogu*, Kraków 2006.
- Bastianel S., Di Pinto L., *Per una fondazione biblica dell'etica*, w: *Corso di Morale*, red. T. Goffi, G. Piana, t. 1: *Vita nuova in Cristo. Morale fondamentale e generale*, Brescia 1989, s. 77–174.
- Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Città del Vaticano 2007.
- Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Verbum Domini”*, Città del Vaticano 2010.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Città del Vaticano 2009.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, Città del Vaticano 2005.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Spe salvi”*, Città del Vaticano 2005.
- Bergoglio J. – Franciszek, *Zepsucie i grzech*, Kraków 2013.
- Bordoni M., *La cristologia nell'orizzonte dello Spirito*, Brescia 1995.
- Bosetti E., *Il Figlio e i figli di Dio. Etica filiale del Nuovo Testamento*, „Rivista di teologia morale” 36(2004), s. 227–245.
- Brown R.E., *La morte del Messia. Un commentario ai racconti della passione nei quattro vangeli*, Brescia 1999.
- Brown R., *Le lettere di Giovanni*, Assisi 1986.
- Colzani G., *Antropologia teologica. L'uomo: paradosso e mistero*, Bologna 1997.
- Curtis E.M., *Imago of God*, w: *The Anchor Bible Dictionary*, t. 3, New York 1992, s. 389–391.

- De Guidi S., *Per una teologia morale fondamentale sistematica secondo la storia della salvezza*, w: *Corso di Morale*, red. T. Goffi, G. Piana, t. 1: *Vita nuova in Cristo. Morale fondamentale e generale*, Brescia 1989, s. 317–323.
- Demmer K., *Fondamenti di etica teologica*, Assisi 2004.
- Depo W., *Wiarą jako osobowe przyłgnięcie do Boga*, w: *In Persona Christi. Księga na 80-lecie Profesora Czesława S. Bartnika*, red. K. Góźdź, t. 2, Lublin 2009, s. 583–590.
- Durrwell F.X., *Lo Spirito Santo alla luce del mistero pasquale*, Roma 1985.
- Dziuba A.F., *Dynamika wiary*, Częstochowa 1997.
- Ernst J., *Il Vangelo secondo Luca*, t. 2, Brescia 1985.
- Flipe C., *Satan: le mal en personne. Reflexions d'Edouard Poussety, de Jean-Luc Marion et du Cardinal Joseph Ratzinger*, „Christus” 42(1995), s. 439–450.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, Città del Vaticano 2016,
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Christus vivit”*, Città del Vaticano 2019,
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, Città del Vaticano 2013.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Gaudete et exsultate”*, Città del Vaticano 2018.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Querida Amazonia”*, Città del Vaticano 2020.
- Franciszek, *Encyklika „Dilexit nos”*, Città del Vaticano 2024.
- Franciszek, *Encyklika „Fratelli tutti”*, Città del Vaticano 2020.
- Franciszek, *Encyklika „Laudato si”*, Città del Vaticano 2015.
- Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, Città del Vaticano 2013.
- Franciszek, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja. Dokument końcowy XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów*, Città del Vaticano 2024.
- Fritzmyer J.A., *The Gospel according to Luc (X–XXIV)*, Garden City–New York 1985.
- Fumagalli A., Manzi F., *Attirerò tutti a me. Ermeneutica biblica ed etica Cristiana*, Bologna 2005.
- Gacka B., *Znaczenie osoby w teologii Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, Warszawa 2010.
- Goffi T., *Vita virtuosa secondo lo Spirito*, w: *Corso di Morale*, red. T. Goffi, G. Piana, t. 1: *Vita nuova in Cristo. Morale fondamentale e generale*, Brescia 1989, s. 582–590.
- Greshake G., *Il Dio unitrino. Teologia trinitaria*, Brescia 2000.
- Hanby M., *The Logic of Love and the Unity of Catholic Truth: Reflections on „Deus Caritas est”*, „Communio: International Catholic Review” 33(2006), s. 400–423.
- Härnig B., *Liberi e fedeli in Cristo. Teologia morale per laici*, t. 1, Roma 1980.
- Hengle M., *Il Figlio di Dio. L'origine della cristologia e la storia della religione giudeo-ellenistica*, Brescia 1984.
- Hösle V., *Philosophical Reflections on „Fratelli Tutti”*, w: *The Proceedings of the Webinar on „Fratelli tutti”*, red. P. Donati, R. Minnerath, M. Sánchez Sorondo, S. Zamagni, Città del Vaticano 2021, s. 19–28.
- In Persona Christi. Księga na 80-lecie Profesora Czesława S. Bartnika*, red. K. Góźdź, t. 2, Lublin 2009.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, Città del Vaticano 1981.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Pastores dabo vobis”*, Città del Vaticano 1992.
- Jan Paweł II, *Byli mocni wiarą, nadzieją i miłością. Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej na Błoniach krakowskich, 22.06.1983*, „L'Osservatore Romano” 4(1983), numer nadzwyczajny II, s. 12–14.
- Jan Paweł II, *Dobra stworzenia są przeznaczone dla wszystkich ludzi. Przemówienie do uczestników XXVIII Konferencji Generalnej FAO. Rzym (23.10.1995)*, „L'Osservatore Romano” 17(1996), nr 2, s. 33–34.

- Jan Paweł II, *Dziesięcioro przykazań prawem miłości i wolności człowieka. Homilia podczas Liturgii Słowa w klasztorze św. Katarzyny na Górze Synaj (26.02.2000)*, „L'Osservatore Romano” 21(2000), nr 4, s. 17–19.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*, Città del Vaticano 1980.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Dominum et Vivificantem”*, Città del Vaticano 1986.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, Città del Vaticano 1995.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”*, Città del Vaticano 1979.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*, Città del Vaticano 1993.
- Jan Paweł II, *List apostolski „Mulieris dignitatem”*, Città del Vaticano 1988.
- Jan Paweł II, *List apostolski „Nuovo millennio ineunte”*, Città del Vaticano 2001.
- Jan Paweł II, *O sprawiedliwy podział dóbr ziemi. Przemówienie w FAO, Rzym (13.11.1996)*, „L'Osservatore Romano” 18(1997), nr 1, s. 37–38.
- Jan Paweł II, *Pojednanie chrześcijańskie i ludzka wspólnota. Przemówienie do Zgromadzenia Kościołów Włoskich, Loreto (11.04.1985)*, „L'Osservatore Romano” 6(1985), nr 4–5, s. 13–15.
- Jan Paweł II, *Pojednanie z Bogiem i pojednanie między ludźmi. Audiencja generalna (18.05.1983)*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie VI*, 1, 1983, red. E. Weron, A. Jaroch, Poznań 1998, s. 596–597.
- Jan Paweł II, *Potrzeba świadectwa wierności Chrystusowej Ewangelii. Homilia podczas Liturgii Słowa na placu przed kościołem, Gorzów Wielkopolski (2.06.1997)*, „L'Osservatore Romano” 18(1997), wydanie specjalne, s. 32–35.
- Jan Paweł II, *Potrzebna jest globalizacja solidarności. Przemówienie podczas jubileuszowego spotkania z przedstawicielami świata pracy, Rzym (1.05.2000)*, „L'Osservatore Romano” 19(2000), nr 6, s. 39–40.
- Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1995.
- Jan Paweł II, *Solidarność to brzemień niesione razem, we wspólnocie. Homilia podczas Mszy św. dla świata pracy. Gdańsk-Zaspa (12.06.1987)*, „L'Osservatore Romano” 8(1987), nr 5bis, s. 5–7.
- Jan Paweł II, *Trzeba olbrzymiej modlitwy. Przemówienie wygłoszone do młodzieży przed opuszczeniem Jasnej Góry (16.08.1991)*, „L'Osservatore Romano” 12(1991), nr 8, s. 40–41.
- Jan Paweł II, *Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia, Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1988*, Città del Vaticano 1987.
- Jaskóła P., *Josepha Ratzingera nauka o śmierci i życiu wiecznym*, w: *Wokół osoby i myśli Benedykta XVI. Wykłady otwarte zorganizowane w okresie Wielkiego Postu 2006*, red. K. Glombik, Opole 2006, s. 57–70.
- Kasper W., *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, Warszawa 2015.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Deklaracja „Dominus Iesus”*, Città del Vaticano 2000.
- Ladaria L.F., *Antropologia teologica*, Roma–Casale Monferrato 1986.
- Légasse S., *L'Épître de Paul aux Galates*, Paris 2000.
- Löhse E., *Etica teologica del Nuovo Testamento*, Brescia 1991.
- Milbank J., *The Future of Love: A Reading of Pope Benedict XVI's Encyclical*, „Communio International Review” 33(2006), s. 214–248.
- Mongillo D., *L'esistenza cristiana: conversione e peccato*, w: *Corso di Morale*, red. T. Goffi, G. Piana, t. 1: *Vita nuova in Cristo. Morale fondamentale e generale*, Brescia 1989, s. 508–560.

- Nichols A., *Myśli Benedykta XVI. Wprowadzenie do myśli teologicznej Josepha Ratzingera*, Kraków 2006.
- Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2019.
- Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1994.
- Papieska Rada Iustia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.
- Penna R., *L'apostolo Paolo. Studi di esegesi e teologia*, Cinisello Balsamo 1991.
- Piana G., *In novità di vita*, t. 1: *Morale fondamentale e generale*, Assisi 2021.
- Popławski J.M., *Personalizm pracy ludzkiej*, w: *In Persona Christi. Księga na 80-lecie Profesora Czesława S. Bartnika*, red. K. Gózdź, t. 2, Lublin 2009, s. 695–703.
- Rad G. von, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. Widła, Warszawa 1986.
- Ratzinger J., *Eschatologia – śmierć i życie wieczne*, tłum. M. Węclawski, Poznań 1984.
- Ratzinger J., *Kościół – Ekumenizm – Polityka*, red. i tłum. L. Balter, Poznań–Warszawa 1990.
- Ratzinger J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włodkowa, Kraków 2006.
- Ratzinger J. – Benedykt XVI, *Chrześcijańskie braterstwo*, tłum. J. Merecki, Kraków 2007.
- Ratzinger J. – Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu*, cz. I: *Od chrztu w Jordanie do przemienia Pańskiego*, tłum. W. Szymona, Kraków 2007.
- Ratzinger J. – Benedykt XVI, *Święto wiary. O teologii Mszy świętej*, tłum. J. Merecki, Kraków 2006.
- Rusecki M., *Personalistyczna koncepcja teologii fundamentalnej*, „Personalizm” 12(2007), s. 54–67.
- Schindler D.L., *Truth, Freedom and Relativism in Western Democracies: A Comment on Pope Benedict XVI's Contributions to Without Roots*, „Communio: International Catholic Review” 32(2005), s. 669–681.
- Schnackenburg R., *Die Johannesbriefe*, Freiburg–Basel–Wien 1984.
- Schnackenburg R., *Il messaggio morale del Nuovo Testamento*, t. 1, Brescia 1989.
- Sobór Watykański II, *Deklaracja o wolności religijnej „Dignitatis humanae”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 410–421.
- Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 193–208.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 526–606.
- Spadaro A., *Od Benedykta XVI do Franciszka. Kronika z przelomu pontyfikatów*, tłum. P. Borkowski, Warszawa 2014.
- Spicq C., *Théologie morale du Nouveau Testament*, t. 1, Paris 1965.
- Testa B., *I sacramenti della Chiesa*, Milano 2001.
- Tremblay R., *L'„innalzamento” del Figlio, fulcro della vita morale*, Roma 2001.
- Tremblay R., „*Ma io vi dico...*”. *L'agire eccellente, specifico della morale cristiana*, Bologna 2005.
- Tremblay R., *Radicati e fondati nel Figlio. Contributi per una morale di tipo filiale*, Roma 1997.
- Tremblay R., *Voi, luce del mondo... La vita morale dei cristiani: Dio fra gli uomini*, Bologna 2004.
- Vanni U., *La coscienza: una novità antropologico-teologica di Paolo?* w: *Atti del III Simposio di Tarso su s. Paolo apostolo*, red. L. Padovese, Roma 1995, s. 6–26.
- Weil S., *L'ombra e la grazia*, Milano 2002.
- Weiser A., *I salmi. Parte prima: Ps 1-60*, Brescia 1984.